

شاهیدی سردم

● محمد فریقا حسن ●

ناگاداری ته وژمه بهیزه کانی ناوه وهی نی یه . بی ناگایه له ملاتی و دزایه تی دیوی ناوه وه له جووله و به ره و پیشه وه چون . دیاره لهم حاله دا نایته شاهیدیکی هوشیار و ناتوانی سردم عه کس بکاته وه . هونه رهنده ناوینه تیایه تی خوی هه به یو عه کس کردنه وهی جیهان . سیزان دهلی . هه رچی له سروشتدایه بریتی یه له وینه ی لووله ک و گوو ره حه تی .

هونه رهنده له دور و بهری خویدا ده زی و کارده کاته سه کومه لیش و کومه لیش کار له و ده کات . نایته رو و داوو به سه رهاته کان وه سه رپورده بگیزیته وه . وه ک خویان بیانه نیی و جاریکی دیکه تابلو و رومان و شیعریان لی برسکتی . نه خیر ، نه و ناوات و ناره زووی خوی تیکه ل ده کات . به لای چاکه ی خویدا به سه رهاته کان ده شکینیه وه و رامیان ده کات . تیر لهم حاله دا نایته به شاهید . چونکه نه و جیهانه ی له رومان یاخود له تابلویسه کدا به دی ده کرتی جیهانیکی نایته ته و خه یالی خوی نایته کردوه . نه گه ره هاته کات کاره کی ده بیته وه به فوتوگرافی و له هونه رهنده چی . تم کاره لهم سه رده مه دا «فوتوگراف» گرتو و یه ته نه ستوی خوی . نیمه لیره دا مه به ستیمان له وه نی یه که هونه ر به گشتی له واقع دایرین . نه خیر . چونکه هونه رهنده هه رچه نده به شایالی خه یال به رزبفری . نه نجام هه رده بی له فرگه ی واقع بنیشینه وه . مه به ستیمان نه وه نی یه بلین هونه ر بریتی یه له خه یالی رووت . لهم حاله ته دا شاهیدی وریاو زیره ک چاکتره له خه یال سازی بی شاغوه سه تهر . خه یالی نه زوک و دور له زیان و زیاری مروف . هونه رهنده حیکایه تخوان نی یه به زنجیره رو و داوه کان بوگوئیگر بگیزیته وه ، یاخود ریکورده ری بی جیت گوت نه وهی . له سه ر نومار

نوسه رو هونه رهنده شاهیدی سردم خویان !!! گه لی جارن له سه ر زاری ره خه گراتی لای خومانه وه . له کور و کومه لدا بی یاخود له سه ر لاپه ره ی روژنامه و گوفا ره کان ، نه و ته به ی لای سه روه دووباره ده بیته وه . وای لیهاتووه نوسه رو هونه رهنده شاهیدی سردم ، بوته ئیدیومیک و که و توت سه ر زمانی نه ده ب دوستان و هه ندی کس وه ک پالشت بو به هیز کردنی راو بو چونه کانیا ن له وه خت و ناوه ختا په نای بو ده به ن .

لهم کورته و تاره دا به نیازم نه و ئیدیومه رهت بکه مه وه . چونکه به لای منه وه جیگا وریگای هونه رهنده نو سه ر له وه زیاتر و بالاتر به «شایه تی سه رده م» قابل بن و پالی لی بده نه وه . نه مه ج وه ک دووباره کردنه وهی دیارده و دیمه ن و رو و داوه کانی سروشت و دور و به ره له شیعرو چیروک و تابلوکانیا ن دا ، یاخود وه ک هه لویست و هرگرتن به رامبه ر به و دیارده و دیمه ن و رو و داوانه .

نه گه ر هونه رهنده شاهیدی سردم بی ، نه و له و گو مه مه نگانه ده چی که بوونه ته ناوینه و وینه ی گاشه به ردو بالنده کانی که ناری و دره خت و له قه ن عه کس ده که نه وه . هه رچی شاعیره ، به و وینه راوه ستاوانه ی دور و به ری ناقابله ، بو یه ده چی پهل به لایه کی دیکه دا ده هاوی و په نا بو خوازه ، درکه و لیکچواندن ده بات ناکو وینه ی نوی به رپا بکات و بیه نیته وجووده وه . تم کاره ی شاعیر له خویدا یاخی بوونه له و دیمه ن و وینه راوه ستاوانه ی که له واقعدا هه ن . نه ک عه کس کردنه وه بیان . با نه وه پیش بلین ، زور که ره ت شاهید ناگای له توئیکل و دیوی ده ره وهی رو و داوه کانه . واته ناگای له نه نجامه بی ناگایه له هویه کان . نه و هویانه ی که نه نجام ده خه نه وه . ناگای له که فچه رینی رو یاره که یه ، به لام

ببین... ناه، ناهینه نیه کومهل هکس بکاتمه... هونه رمنده له رووداوه کان زیاد دهکات... لژیان دهقرتینی... پهره بیان پیدمات... رهنگه له پوره پیداندها زوربهی کومهلشی له گهل نهی... چونکه نهوان پیری رانه هاتوون و بهوه راهاتوون که لهوه و بهر نالوودهی بیون و له گوزرانکاری سل دهکانهوه... پیوسته چاک نموه بزاینی که همدم رای هونه رمنده کم و زور پیچه وانهی راوبوچوونی سردهمه و پیچه وانهی دیدو بوچوونی باوه

کوئر، بو گوشته کهی یاخود له بهر گمه و جوانی به کهی راده گیری... نهمسپ، بو سواری و بارکیشانه... ناگر، بو خوگرم کردنه ووه چیشنت لینانه...

نمه له ژبانی روزانه داو له بار و دوخی ناسایدا... که چی هه رهماته له تابلوی هونه رمنده نیکدا مانای له وانه گهوره تر... له خویندا هه لده گرن... ماناو هیمای گهلی جیاواز لهوهی له ژبانی ناسایدا هه یانه... هونه رمنده هتوانی گیانکی دیکه بکاته یه کوئر و ناگر و نهمسپ... پابلویکاسو، له تابلوی جیرنیکاو که لیک دیکه دا و گاهای وهک ره مززی توورهبوونی شهیتانی، دژ به مروف به کار هیناوه... نه و که منالی نیسپانیسه، دیاره لهوهی چونه دیدنه یی همصاحه النیران و بیبویتی چون گا، کاتی به چاروکه سووره توورده گری، بی نامان شالو و ده باو ده بیته دوژمنکی ترسناک و قهستی هه رکه سی له گورهبانی شه ره گاهه دایه به شوق ورگی بلری... دهسا پیکاسو له ناو خاصیه ته کانی هم نازه لدها هاتووه هم لایه نهی بو تابلوکانی به گن کردووه... نووسهرو هونه رمنده بریتی نین له ته نیا دوو چاری زهی کامیرا ناساو وینه یی گیانی کومهلگا بگرن... نهی نهوانیش وه کوه و خه لکه له ژبانه دا تووشی چورتم و دهردی سه ری نایه ن؟!... نهی نهوانیش خاوه نی ههست و نهستی خوین نین و بیرناکه نهوه؟!... نه گهر هه مو لایهک هه رینه رین نهوا کومهل له جی خوی چوق ده بهستی و گوزان و پیشکه وتن روونادات!... نه خیر، هونه رمنده بوونه موریکی بی گیان نیه تاکور ردهاوه کان بهی نهوا یخود دوور له و رووبده ن! مه سه له ی شایهت و شایه تکاری دانه پال نووسهرو هونه رمنده له وه ده چی و ته به کی وجو دیانه بی ناکو له به شداری کردنی کیشه کان دووریان بخاته ووه و ابکات له کونی کلیمه و سه رنجی رووداوه کان بدنه... نهی که وایه، بوچی شاعیرانی وهک گوزان و کامه ران و، نهک هه به شداری یان له مه سه له گرنگه کانی سردهمی خویندا کردووه و شاعران بو گوتوو... به لکو سه رباری کیشه ی لای خوینان، رایان له سه ره مه سه له ی میله تانی دیکه ش دهر بریوه و سه رباری زامی میله تی خوینان، بوونه ته برین پیچی گهلی کوزیاو جه زائیر!...

شاهید بی لایه نه رووداوه که خوی ده خاته پیش چاو... که چی نووسهرو هونه رمنده راوبوچوونی خوینانی تیکه ل دهکن... خو نه گهر بیته ته نیا رووداوه کان کوچی بکن، نهوا نایه هونه رمنده، به لکو ده به میژوونوس... دیاره جیاوازی زوره له نیوان هرکی هونه رمنده میژوونوس دا...

له م کورته و تاره دا، هه ول ده مه یین به پیری توانا له ورده کاری و داهینانی تابلوی جیرنیکای هونه رمنده پابلویکاسو بلوین، نه و نه دی په یوه ندی به باسه که مانه وه هه یی، تاکو بزاینی نه و چون سه رنجی رووداوه کانی سردهمی خوی داوه چون له تابلوکانیدا به پای کردوون!...

کاتی له سالی (۱۹۳۶) دا، فروگه کانی نه لمانیا هاته کومهل ژانرالی فرانکو و بوماوهی سی سه هات و نیو بوردومانی شاری جیرنیکایان کرد، خه لکی ناکو نه و کاته ش زبانی سه رومالی و وه ها گهوره یان نه دیوو، که بریتی بو له تهخت کردنی شاری جیرنیکا له گهل زهوی کوژرانی دووه زار ژن و منال و پیر... نه و کاره ساته دنیای هه ژانده... به لام پیکاسوی پاریس نشین که خوی هم خه لکی نیسپانیا بو، هم لایه نگرگی کوماری به کان بوو پیشتریش گهلی هاوکاری له گهلدا کردبوون، نه م رووداوهی کرده تابلویکی گهوره ی دیوار، له پیشانگی پاریس نیشانی دا...

پیکاسو، هه رچه نده تابلوکی ناونا جیرنیکا، که چی نه بینایه کی رووخاو، نه ناگر و دووکه ل و وینه ی فروگه ی له تابلوکه بدا کیشا... ته نانهت به سه رنج له تابلوکه دا کات و شوین بی نازاتری که ی له کوچی کاره ساته که رووی داوه؟!... نه و هاتووه له ریگای نافرته تیکی زاره تره که وه به هیللی تیژو گوشه دار... سه ری گایه کی تووره، وهک ره مز بو دوژمنایه تی مروف... هه ره ها له ریی جه نگاوه ریکه وه که بوته ژیر دست و پیوه مردووه... رووی له تاسمانه و مشتووی شمشیره که ی هیشتا توند به دهسته ویه... هه ره ها گلویی کوچی بی روونانی... نه سپیک کونه لووتی فش... زمانی تیژ وهک ده می تیغه و ده حیلینی... کاره ساتی جیرنیکای نه خشانده وه... ته نانهت وهک ره نگیش هاتووه هه موو تابلوکی به رمش و تونه کانی رهش کیشاوه... پیکاسو، له م تابلویه دا شاهید نیه... چونکه له سه رنج به شه کانیدا که دوای نزیکه ی کینچ هاته نه نجام، ناره زایی و بیزارای به کسی زور ههست بی ده که ی به رامبه ر شهرو شه ره لگی رسین... دلنایم نه گهر به اتایه وینه ی شاریکی سوتایو بکیشایه، نه و بایه خه جیهانی به ی نه ده بوو که نه مر و هه پیتی و به په کیک له شاکاره کانی سه ده ی بیستم حساب ده کری...

تابلوکه دهر برینه له کاره ره هات و ترس له سه ره نجامی جهنگ، بی نه وهی پارچه پیکه چه کی نه و سه رده مه پیشان بدات... وهک هه لویشتیش پیکاسو هاتووه به شاکرا بیزارای و ناره زایی خوی به رامبه ر فاشیهت دهر بریوه لایه نگیری خوی بو خه لکی جیرنیکا پیشان ددات... به ره ی جه ننگه خواز تاوانبار دهکات... نه و نه بووه به شاهید به سه ر رووداوه که وه... زیره کانه خه لکی ناگادار ده کاته ووه زهنگی مه ترسی لی ددات، تاکو خه لکه که به ناگابن و هویشار بیته وه...

له راستید مه به مست له و شالاه بو سه ر شاری جیرنیکا، زیاتر تاقیر کرده یی

ئەو چەكە نۆی-سانە بوو كە تازەكى لە ئەلمانیا رەئىو هیتز ابون، دەئا لاوانى جىزىنىكا لە بەرەكانى جەنگە بوون. ئەوئە لەشاردا مابوون برىتى بوون لەپىرو ئافرىتە و مئسال. ئەوئە بوو دواى چەند سالىك ئەلمانیا جەنگى دوومى بەرپاكرد. دواى ئەو رووداوەئەش بەئۆ سالىك لەشارى هیز و شىما لەو خراپتر قەوما.

گواستەئەو لاساى كەردنەئەوئەى سەروشت و دەور و بەر بەئى رتووش، بە داھىنان حساب ناكەرى لەسەر هونەر ناكەرنە مأل.

خۆ هونەر مەند نایەت بەهۆى كاغەزى تەنكەمە و ئەكەنى دووبارە بكاتەئەو ئە لە بنیات ناندا بەشدارى دەكات. ئەو ئەكەنى لەكەسە زىندەئەوئەكانى كۆمەل و جىهانمان بۆلىك دەداتەئەو. بەشدارى گۆرپىن و گواستەئەو دەكات لە قوناغىكەئەو بۆ قوناغىكى نویتەر.

دىلاكرەوا دەئى: «سەروشت لە فەرەسەنگە دەچى، دەتوانىن مئناشائى لى دەربىنن. كىتیب نىبە تاكو بىرى لىو بەگۆرپىنەئەو. سەروشت كەرسەى بىنايە و بىنانى ئە.

ئەسەر و لەجىهاندا باوى مامە لەكەردن لەگەل ئەفسانەدا سەرى هەلداوەئەئەو. ئەفسانە دەكەرى بە پىخوورى رومان. دەكەرى بە شىعر. ئايا ئەفسانە دروو دەلەسەئە؟. ئەخىر، ئەفسانە بە دروودەلەسە حساب ناكەرى بەلكو لىكەدانەئەوئەى سەروشتە، لىكەدانەئەوئەك دەتوانىن بلىن زىادەروئى (مبالغە) تىدايە. ياخود لىكەدانەئەوئە ئىمەى مروئى ئەم سەدەئەئەى رانەهاتووئەن. هەرچى چۆنىك ئى، ئەفسانە لىكەدانەئەوئەكى خەيالى ئەبۇ سەروشت و دەور و بەر كەچى ناتوانىن لە داھىنان ماپەبووچى بكەين و رەفەزى بكەين ئەگەرچى هەندى جار لەواقىع دورمان دەخاتەئەو.

تەشكىلى بەكەنى ئەم سەردەمە، بۆر و خەسارى سى چا، لووتىكىش دووھەئەئەى دەم و چاوەكە دەكەش. لەبەرى دووان، دىن سى دەست بو مروئىك دەكەن. كەچى لەواقىعشدا مروئى سى چا و سى دەستمان نەدبو. شەھىدش نىن بو سەردەم. كى مروئى دىوہ سى چاوى هەئە؟

كى مروئى دىوہ كەپسووى لەرووى گەورەتر؟! دواى ئەوئەئەش، ئەو جوانى ئەى لە سەروشتدا هەبە مەرج كە گواستەئەوئە بۆئاو تابلو هەروا بەجوانى بىمىنەئەو. جوانى ناو سەروشت جودايە لەجوانى ناو تابلو ئەئەو جوانى ئە خورسكى ئەى كە لە مروئىدا هەبە پەيوەندى بە جوانى هونەرى ئەو ئەى. مەرج نىبە و ئەئەى ئافىرەئەئەى شوخ و شەسەنگە وەك خوى جوان دەربچىت. كەچى و ئەئەى ئافىرەئەئەى دزىو ياخود ئاساى لەوانە بىتە توحفەئەكى هونەرىى بالا»^(۱)

گرىمان لاساى كەردنەئەوئەى رووتى سەروشت لە هونەرى پلاستىكدا گونجاو ئى، ئەدى ئەك لەبەسارى مۆسىقا بلىن چى؟. دەكەرى مۆسىقازان بەسەر سەروشتەئەو شەھىدئەى و كوت و مت خوڕەئەى ئاو. جەريوئە مەل. گەھى (با) مان بۆلدائەئەو؟! ئى گومان ئە. چونكە ئەم دەنگانە با خوئىش بن، بەلام

دەنگى سەرتاين. ناتوانىن ئاوازی مۆسىقاىان لى پىك بەئىن. «لاساى كەردنەئەوئە شەكان و سەروشت لە هونەردا، كارى بىچىئەئەى نىن، بەو بەلگەئەى هونەرى مىسرى كۆن زىاتەر رەمزى بوون تاكو ئەوئەى گواستەئەوئەى رووت بن»^(۲)

مروئى لە بەرەبەئەئەى مىز و وەو، لە خولياى بىر كەردنەئەوئە پىشكىن و گەراندا بوو ئەوئەئەى رىگايەك بەئۆزىئەئەو تاكو دەور و بەرى ئى گونجاوتر و خوئىتر و پىشكەئەوئەتر بكات. ئاينى داھىناو. ئەفسانەى داھىناو. تاكو بىتوانى بەهۆىئەئەوئە زالى ئى بەسەر سەروشتى سەخت و ئالەبارداو لەواقىعە تالەئەى كە هەبىوئە دوورى بختەئەو. هونەر مەندىش وەك مروئىكى و رىاو زىندو، ئەو خولياى ئەى كەلەدايە. دىلاكرەوا دەئى: «داھىنان تىبەراندى بئەما نەگۆر و راوئەتارەكانە لەهەستى خەلكىدا بەگەشئەى.»

ئەگەر و ئەكەشئەئەى سەروشت لەسەردەمىكدا دروست و شىابوئەئەى، ئەوانەئەى سەردەمە بەسەرچوو. چونكە مروئى ئەمرو لەسەروشت حالى بووئەئەى تىگەئەئەوئە. مروئى گەئەئەى سەرمانكە و شوڕ بوئەئەوئە بۆئەئەى زەرىكان. ئىتر سەرنج دانى گەردوون و سەروشت وەك جارى جارەن جەى حەبەسان و سەرسوورمان ئەى. ئەو هونەر مەندەئەى تەئەسەر گەرمى و ئەكەشئەئەى واقىعە كەئەئەى تەگەر ئەئەى بەهەر خىك بوو بىچەئەئەى، ئەوا زىادەروئەئەى مان ئەكەردوئە ئەگەر ئەئەى بلىن دوور بەرئەئەى سەرنجى دەور و بەر دەدات و پەركەشئەئەى تاكات لەو بارزەئەى بوئەئەى كىشاو بچىتەئەوئە، نەبادا ئەئەى كەئەى خراپ بە سەرىدا بىشكىتەئەو. بۆئە هەرچەندە كەكات و دەكۆشئەئەى لەمەستى نایەت لە قاپلەوئەكەئەى خوى بچىتەئەوئە. شارل لالو دەئى:

«گواستەئەوئە لاساى كەردنەئەوئەى نزم بەهېچ جورى ناچىتە خانەئەى داھىنائەوئە، بەلكو پىشەئەو (حرفە) پەيوەندىش بە هونەر مەئەئەى ئە.»^(۳)

مەسەلەئەى بە شەئەت راگرتى هونەر مەند زىاتەر لەو جەماوەرە دەچى كە دەچتە سەرى يارى توبى ئى. هەرچەندە هاوار و قىزەقىز بىتەئەو، هەرچەندە هانى تىبەكەئەى خوئەن بەن، هىشا لەبارياندا ئەئەى گۆلىكى بۆتومار بىكەن. ياخود گۆلىكى تىبە بەرامبەر گەل بەئەئەو. مەگەر ئەئەى تىبەئەى لە نەزىكەئەو يارى بەكەئەى دىوہ چىزىان لى وەرگرتوئە. كاتيان ئى بەسەر بردوئە. ئەگىنا ئەكەئەى كەردنەئەوئە يارى ئەكەئەى لە گۆرەپانەكەدا روودەدات ئەك لەسەر پلىكانەكەئەوئە كە بىنەر لەسەرى هەلئەئەوئە. داخوئەئەى هونەر مەند ناو گۆرەپانەكەئەى ياخود سەر پلىكانەكان؟ يارى زانە ياخود بىنەر؟

سەرچاوەكان:

- (۱) د. محمد التويهي. محاضرات في طبيعة الفن ومسؤولية الفنان، ۱۹۵۷، ص/ ۷۱-۷۲.
- (۲) شارل لالو. مبادىء علم الجمال، ترجمة: مصطفى ماهر، ۱۹۵۶، ص/ ۱۱.
- (۳) د. عفيف بهنسي. الثورة والفن، بغداد، ۱۹۷۳، ص/ ۱۳.
- (۴) شارل لالو. مبادىء علم الجمال، ترجمة: مصطفى ماهر، ص/ ۴۹.